

Duurzame Troonrede – uitgesproken door Marjan Minnesma op dinsdag 2 september 2014

Lotgenoten,

Afgelopen juni las ik in de New York Times een artikel van een vooraanstaande Amerikaan die opriep tot meer actie op het gebied van klimaatverandering. Nu gebeurt dat vaker, maar dit artikel was toch wel opmerkelijk. De auteur was namelijk Henry Paulson, die onder Bush had gediend als Minister van Financiën en in die functie o.a. toezicht hield op de banken. In het artikel beschrijft Paulson dat hij ten tijde van de kredietcrisis leerde dat je moet handelen voordat problemen te groot worden om ze te kunnen beheersen. Het niet op tijd handelen leidde tot de kredietcrisis en het zelfde type fouten en inactiviteit lijken nu tot een nieuwe crisis te leiden: de klimaatcrisis. Het financiële systeem konden we ternauwernood redden door grootscheeps overheidsingrijpen. Het klimaatsysteem is echter zoveel ingewikkelder en kent zoveel vertraging en onomkeerbare processen, dat overheidsingrijpen alleen zin heeft als het tijdig is, niet meer op het moment van de klap, zo zegt hij. Paulson beschrijft dat republikeinen vaak niets willen doen, omdat ze tegen overheidsingrijpen zijn, maar dat zij zich niet realiseren dat niets doen in het geval van klimaatverandering vele malen meer geld kost dan ingrijpen. Het is de overheid die altijd zal uitrukken bij rampen zoals bij de orkanen Sandy en Katrina en mee betaalt aan de schade. Weersextremen en bijbehorende calamiteiten zullen steeds vaker voorkomen als we nu niet pro-actief handelen om de verdere gevaarlijke klimaatverandering zoveel mogelijk te voorkomen. Hij hoopt dat we leren van de financiële 'crash' en een klimaat 'crash' voorkomen en pleit voor snelle actie.

Paulson's betoog is in eerste instantie gericht op de overheid. Een speler die in Nederland zijn eigen relevantie bij het oplossen van de grote structurele maatschappelijke problemen bijna vergeten lijkt te zijn. Want om de crisis waar Paulson het over heeft te kunnen keren zullen we een omslag moeten maken naar een andere circulaire economie, die draait op duurzame energie, gebaseerd is op andere waarden, met andere uitgangspunten en een vernieuwende overheid.

In dat verband is het goed aandacht te schenken aan een rapport dat afgelopen jaar uitkwam en door de overheid onterecht nagenoeg werd genegeerd. De Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid, de WRR, publiceerde in oktober 2013 het rapport "Naar een lerende economie". De WRR signaleert dat onze economie grote verwevenheid kent met de mondiale duurzaamheidsproblemen. De Raad geeft aan dat het uit economisch eigenbelang is dat we sterk in zouden moeten zetten op een vergroeningsagenda voor de Nederlandse economie. Ook pleit de Raad voor een gelaagde strategie om onze kwetsbaarheid te verkleinen, veerkracht te versterken en voor een veel hogere efficiëntie van het grondstoffengebruik. Kortom voor een circulaire economie met de nadruk op waardebehoud en hergebruik.

Interessant is dat de Raad ook pleit voor nieuwe business- en organisatie modellen, die vergezeld gaan van ondersteunende nieuwe beleidsconcepten. Het rapport agendeert dat in een circulaire economie het begrip BTW (bruto toegevoegde waarde) in een ander daglicht komt te staan, dan in een traditionele, lineaire economie. Het onderscheid tussen primaire grondstoffen en grondstoffen uit recycling kan fiscaal zinvol worden, stelt men. Ik vind dit een belangwekkende constatering, die inspireert en uitdaagt om verder na te denken over het

vormgeven van een nieuwe economie. Daar hoort ook een herijking bij van het begrip BNP (bruto nationaal product), waar ik in een eerdere troonrede al over sprak. Waar vindt de discussie hierover plaats? Waar zijn de bestuurskundigen, economen, filosofen, fiscalisten en politici die het debat hierover voeren, ook in de krant en op tv?

De WRR constateert dat een langetermijnperspectief van belang is, omdat de keuzes van nu bepalend zullen zijn voor infrastructuur, innovatie en concurrentiekracht op de lange termijn. De Raad constateert ook dat een visie nodig is met ambitieuze doelstellingen voor het verduurzamen van het energiesysteem, het grondstoffenverbruik en het voedselcomplex. Ik heb van de regering zo een visie nog niet gezien, sterker nog, een aantal bewindspersonen deed nogal schamper over dit rapport en men ging over tot de orde van de dag.

Er wordt geen serieuze discussie gevoerd over de economie van de toekomst. Waar gaan we straks ons geld mee verdienen? Voor Nederland misschien wel een extra belangrijke vraag, omdat wij ons in Europa in de kopgroep bevinden van landen met het meeste CO₂-uitstoot per verdiende euro. Van al onze buurlanden stoten wij per persoon het meeste uit. Een inherent eindig businessmodel, maar toch wordt nauwelijks de vraag gesteld, hoe het anders kan en hoe die economie eruit ziet zonder olie, kolen en gas te verstoken.

De manier waarop de nationale overheid omgaat met adviezen en discussiestukken zoals dat van de WRR, baart mij zorgen. De overheid lijkt oogkleppen op te hebben voor de grootste problemen van onze tijd. Schaarste van grondstoffen, afnemende biodiversiteit en bovenal klimaatverandering. Alle drie zullen grote gevolgen hebben voor de mens op alle plekken van deze aardbol.

Het is vooral de klimaatverandering, die mij grote zorgen baart en die zorgen zijn de afgelopen jaren exponentieel toegenomen. Er waren ook zeer veel berichten die deze bezorgdheid voedden, van onomkeerbare smeltprocessen op Antarctica en mogelijk een deels ijsvrije Noordpool ruim voor 2050, tot sterke verzuring van de oceanen, die veel CO₂ opnemen en smeltend permafrost.

Afgelopen maand werd voor het eerst in de geschiedenis de asielstatus aan een familie toegekend die noodgedwongen moesten vluchten omdat het eiland waarop zij wonen door de zeespiegel langzaam onder water loopt. Zij zullen niet de laatste zijn. Te veel en te weinig water en daarmee gepaard gaande voedseltekorten leiden uiteindelijk tot volksverhuizingen en sociale onrust, vaak een eufemisme voor oorlog.

Ik heb drie kinderen, die deze eeuw geboren zijn. Zij maken de periode van 2050 tot mogelijk 2100 mee. Als ik me probeer voor te stellen, wat zij mee gaan maken als wij niets doen, dan wordt t me koud om t hart.

Dus wij moeten in actie komen. Niets doen is geen optie. Boos worden lost niet zo veel op en depressief in een hoekje zitten waarschijnlijk ook niet.

In dat kader publiceerde Urgenda dit voorjaar het rapport "100% Duurzame Energie in 2030 – Het Kan als je het Wilt!". In het rapport wordt duidelijk gemaakt dat het echt mogelijk is om binnen twintig jaar de omslag te maken naar een volledig duurzame energievoorziening en dat dat ook betaalbaar is. Een energievoorziening die 100% op duurzame energie draait in 2030

kost zo'n 3 miljard euro per jaar *minder*, dan doorgaan op de oude fossiele voet. Het levert minimaal 150.000 banen op, heel veel nieuwe innovaties en we worden onafhankelijk van olie en gas uit onbetrouwbare landen.

We moeten natuurlijk wel investeren om dat mogelijk te maken. Als Nederland, burgers, bedrijven en overheid, betekent dat, dat we minder dan 1,5% van het BNP per jaar moeten gaan investeren de komende twintig jaar. Dat is natuurlijk niet niets, die 1,5%, maar ter vergelijking: we geven op dit moment per jaar al ruim 2,5% van het BNP uit aan olie. Dat wordt met stijgende olieprijsen op een onrustige markt alleen maar meer.

Wat gaan we dan doen? Ik sprak er vorig jaar al over. Alle huizen en kantoren worden energie-neutraal. Dit najaar worden op Texel de eerste bestaande huizen opgeleverd, die voor 35.000 euro van hun energierekening worden verlost. Het gas gaat eruit en ze wekken zelf duurzame energie op voor warmte en elektriciteit. In plaats van je energierekeningen, betaal je vijftien à twintig jaar lang de investeringen af. Naast de kosten voor onderhoud betaal je dan dus nooit meer voor een energierekening. Wie wil zo iets niet?

Het rapport geeft verder oplossingsrichtingen voor andere mobiliteit, anders eten en anders produceren en leidt allereerst tot een grote reductie van de energievraag. Dat is meestal de goedkoopste oplossing. De energie die daarna nog nodig is, kunnen we zelf duurzaam opwekken, vooral met heel veel zon en wind. Het systeem blijft even betrouwbaar en robuust en wordt niet duurder.

Het *kán* dus, een omslag binnen twintig jaar. Het ligt niet aan de techniek, het geld of de menskracht. Het kan, als iedereen meedoet en als iedereen doordrongen is van het feit dat we alles op alles moeten zetten om die omslag te bewerkstelligen. Bedrijfsleven, de burgers én de overheid zijn nodig voor zo een snelle transitie.

In mijn zoektocht naar manieren om te versnellen en inzicht in waar de valkuilen liggen, las ik laatst een recent uitgebracht boekje van Harvard professor Oreskes getiteld "The Collapse of Western Civilization". Het boekje is geschreven vanuit het perspectief van een fictieve historicus in het jaar 2393. Deze beschrijft "the Great Collapse" die in 2093 zou plaatsvinden en vraagt zich af waarom de mens geen actie ondernam op het moment dat alle kennis aanwezig was en men dus kon zien aankomen wat er zou gaan gebeuren. Naast allerlei vormen van ontkenning, beschrijft zij het fenomeen "human adaptive optimism", dat ons parten speelt.

Dat is enerzijds het geloof dat er geen limieten zijn aan het aanpassingsvermogen van de mens ("we vinden wel een techniek, we lossen het wel op") en anderzijds de capaciteit van de mens om optimistisch te blijven en zich aan te passen aan de omstandigheden, zelfs als dat veel lijden met zich mee brengt. Nu is optimisme niet slecht. Wubbo Ockels, die ons helaas dit jaar ontvallen is, vond optimisme zelfs een verantwoordelijkheid, een plicht. Het is alleen wel vervelend als dat optimisme leidt tot te weinig en te late actie en daardoor uiteindelijk tot meer lijden dan noodzakelijk was geweest. Dus hoe verenigen we optimisme, urgentie en veel snellere actie?

We moeten doorgaan met onze beweging van onderop en allemaal aan de slag. Daar zijn al honderdduizenden mensen mee bezig: zelf je eigen energie opwekken, elektrisch rijden of meer met het OV, minder vlees eten en minder verspillen enzovoorts. Ook vandaag blijkt weer dat grote groepen mensen bezig zijn met de deel- en ruileconomie en een andere economie vorm geven. Die groep zal doorgroeien en ook dat mag sneller. Maar dat is nog niet voldoende, want er zitten nog veel meer gebreken in het systeem en iedereen zal alles op alles moeten zetten om het systeem onder druk te zetten.

Ik denk – net als Naomi Klein in haar nieuwe boek dat in november uitkomt- dat de muur tussen de “**gewone mens**” en de “activist” afgebroken moet worden en dat we allemaal onderdeel moeten en zullen worden van de beweging die leidt tot een volhoudbare en rechtvaardige samenleving voor iedereen.

Accepteer niet dat jouw pensioenfonds of jouw bank nog steeds in de kolen, olie of gas investeert. Stem met je portemonnaie, door als consument te kiezen voor wat deugt. Stem als kiezer voor partijen die rigoureuus voor een duurzame koers kiezen. Laat daarnaast ook je stem horen. Schrijf, typ, twitter, vertel wat je wel en niet waardeert. In het tijdperk van sociale media zijn ondernemingen en politici bang om hun geloofwaardigheid en hun goede naam te verliezen. Dat is dus de macht van ons, de massa. Laat ze voelen dat we het echt anders willen en de onduurzame manier van ondernemen en besturen niet langer accepteren.

Ook de muur tussen de **wetenschapper** en de activist mag worden geslecht. De beste wetenschappers op het gebied van klimaatverandering zijn vaak het meest ongerust. Maar velen durven dat niet hardop uit te spreken, omdat ze dan niet onafhankelijk zouden zijn of omdat ze maar een klein deel van het klimaatsysteem bestuderen en dan niet durven zeggen dat ze ongerust zijn over het geheel. Liever onafhankelijk en ongerust het ravijn in rijden, dan tijdig waarschuwen? Het wordt tijd voor veel meer scientists. Er staat te veel op het spel!

Al die mensen die het anders willen en het zelf anders gaan doen, zijn heel belangrijk. Zij zijn het fundament van verandering en tevens gaan zij de druk uitoefenen op de bedrijven en de overheid om mee te veranderen. Veel **bedrijven** zien dat al en hebben al een nieuwe duurzamere koers ingezet. Zij willen ook dat de overheid de omslag die nodig is faciliteert. Dat mogen ook zij wat mij betreft nog veel vaker en veel luider laten horen.

De brede duurzaamheidsbeweging bestaat uit burgers en bedrijven die zien wat nodig is en aan de overheid en de politiek vragen om mee te werken en te faciliteren, in plaats van hobbels op te werpen en te vertragen.

Hoe groot moet die groep zijn om de omslag te bewerkstelligen? Dat weten we niet precies, maar wie goed kijkt en luistert, ziet dat er veel meer gebeurt dan je terug ziet in de media. Daardoor zien velen nog niet hoeveel er eigenlijk al veranderd is en zijn de kiemen voor de omslag overal aanwezig. De sociale bewegingen die gesymboliseerd werden door Martin Luther King en Nelson Mandela zijn begonnen met kleine groepjes vasthoudende mensen. Heel lang is niet duidelijk hoeveel er al gezaaid is, tot een omslagmoment en daarna lijkt die omslag logisch. Om met Mandela te spreken “It always seems impossible until it’s done”. Als je er midden in zit, zie je het vaak niet. Wij zitten ook in zo’n turbulente periode voor een omslag.

En daarom is ook nu het moment om zelf aan de slag te gaan én weer de straat op te gaan. Om te laten zien dat de groep die het anders wil veel groter is dan iedereen denkt en meer actie eist. Het weekend van 21 september is dat moment. Wereldwijd grijpen mensen de klimaattop die de week daarna in New York plaatsvindt aan om de grootse klimaatmars ooit te organiseren. Mensen uit allerlei geledingen van de maatschappij haken aan, van kerken tot vakbonden, van milieu-organisaties tot ondernemers. Honderdduizenden zullen door de straten van New York trekken, maar ook in London, Berlijn, Seoel, Melbourne en ook hier in Amsterdam komen mensen op de been. De “People’s Climate March” is het begin van een wereldwijde beweging die zegt, nu is het genoeg. Wij willen het anders.

En zoals de grote filosofe Loesje zei: Verbeter de Wereld. Begin!

Tot 21 september!